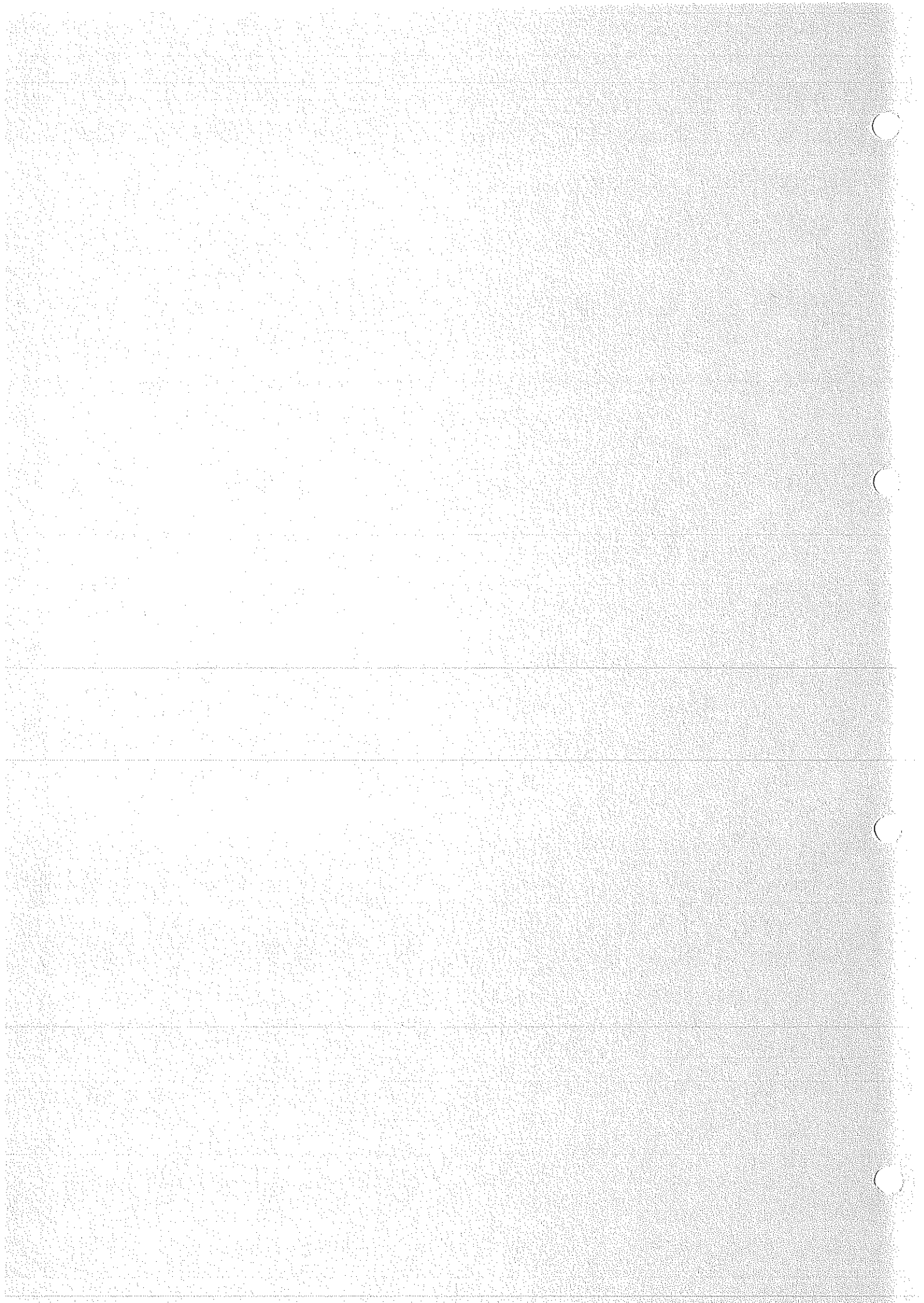

Hoofdstuk 5

Signaalwoorden

Les 1

Let op: een opsomming

In het vorige hoofdstuk hebben we geleerd wat verwijswwoorden zijn. Verwijswwoorden staan in de plaats van een woord dat al eerder in de tekst is genoemd. Ze wijzen **terug** naar iets.

In dit hoofdstuk gaat het over woorden, die een signaal geven. Ze zeggen eigenlijk: Let op, nu komt er iets belangrijks in de tekst! Dit noemen we **signaalwoorden**:

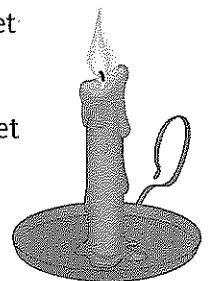
Lees de volgende tekst goed door:

Wat is vuur?

- 1 Om vuur te krijgen, zijn brandstof en zuurstof nodig. Zuurstof zit in de lucht. Een vijfde deel van de lucht bestaat uit zuurstof. In brandstoffen als hout, olie, benzine en gas zit veel koolstof. Bij een bepaalde temperatuur verbinden koolstofdeeltjes zich met deeltjes zuurstof. Dat noemen we "verbranding". Hierbij komt warmte vrij. Die warmte kun je
- 5 voelen. Meestal krijg je de gloeiend hete deeltjes als vlammen te zien. Dan heb je vuur.

Een kaars steek je gemakkelijk aan. Even een brandende lucifer bij de pit (het draadje) houden en de kaars brandt. Toch gebeurt er veel in die paar seconden:

- Ten eerste** smelt er door de hitte van de lucifer een beetje kaarsvet. Kaarsvet is prima brandstof. Er zit namelijk veel koolstof in.
- 10 **Ten tweede** trekt het gesmolten kaarsvet omhoog in de pit. Daar wordt het zó heet, dat het verdampt tot gas. (Gas is een stof die je niet kunt zien, net als lucht.)
- Ten derde** verbinden de deeltjes koolstof zich met de deeltjes zuurstof in de lucht.
- 15 **Ten slotte** gaan de deeltjes gloeien door de warmte die vrijkomt. Je ziet dan een vlammetje dat een zacht licht uitstraalt.

Er gebeurt dus een heleboel als je heel simpel een kaarsje aansteekt.

(Uit: Mersbergen, 1995)

1. Er staan in deze tekst vier dingen opgenoemd, die gebeuren als je een kaars aansteekt. Wat gebeurt er als eerste?

.....

2. Wat als tweede?

.....

3. Wat als derde?

.....

4. Wat gebeurt er als vierde als je een kaars aansteekt?

.....

Kijk eens naar de vet gedrukte woorden in de tekst.

Daar staat:

Ten eerste ...

Ten tweede ...

Ten derde ...

Ten slotte ...

Als je deze woorden ziet staan, dan weet je dat er iets wordt opgesomd.

TEN EERSTE is een signaalwoord.

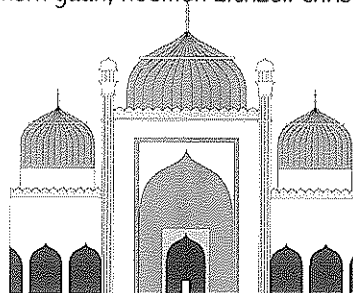
Het geeft aan wat er gaat komen in de tekst, namelijk een opsomming.

*Dit geldt ook voor de woorden **TEN TWEEDE** en **TEN DERDE**.*

Lees de volgende tekst. Na de tekst komt een vraag. Kun jij die vraag beantwoorden? Let goed op de signaalwoorden.

Een moskee in Nederland.

- 1 In Nederland zie je veel kerken. Daar gaan veel mensen op zondag naar toe. In de kerk zingen en bidden de mensen tot God en ze luisteren naar de preek van de dominee of pastoor. Een dominee of pastoor is iemand die de kerkdienst leidt. De mensen die zondags naar de kerk gaan, noemen zichzelf christenen. In Nederland wonen behalve christenen ook moslims.

- 5 Moslims dienen Allah. Allah is hun naam voor God. Wat voor christenen de zondag is, is voor moslims de vrijdagmiddag. Dan gaan ze naar de moskee. De moskee lijkt een beetje op een kerk, maar er zijn verschillen: Ten eerste is er dus niet op zondag een dienst, maar op andere dagen. Behalve op vrijdagmiddag zijn er ook diensten op woensdagmiddag, zaterdag- en zondagochtend.
- Ten tweede wordt de dienst in de moskee niet geleid door een dominee of pastoor, maar door een imam (spreek uit: imaam). Imam betekent "Hij die voor staat". Hij staat voorin de moskee en hij gaat de gelovigen voor in gebed. Een andere naam voor hem is hodzja. Je kunt hem vergelijken met een dominee. Net als christenen hebben de moslims een belangrijk boek. Dat is de Koran (spreek uit: koraan).
- Ten derde staan er in de moskee geen stoelen of banken, zoals in een kerk. De mensen in de moskee zitten op tapijten op de grond. Dan kunnen ze makkelijker de bewegingen maken die bij het gebed horen.
- 15 Ten vierde heb je in een moskee een mihrab (spreek uit: mieraap). Dat is de muur die naar het oosten toe staat. Deze muur is heel mooi versierd. Moslims bidden altijd met hun gezicht naar het oosten. Daarom is de mihrab zo mooi versierd.

- Al vanaf 1976 worden er in Nederland moskeeën gebouwd. Soms worden andere gebouwen omgebouwd tot moskee. Voor moslims in Nederland is het belangrijk om een moskee te hebben. Ze kunnen dan met een
- 20 heleboel moslims samen bidden tot Allah.

5. Hoeveel verschillen worden er in de tekst opgesomd tussen een kerk en een moskee?

.....

*Als je de signaalwoorden **TEN EERSTE**, **TEN TWEEDE** en **TEN DERDE** in een tekst ziet, weet je dat er een aantal dingen wordt opgesomd.
Er zijn nog meer signaalwoorden die zo'n opsomming aangeven.*

Kijk eens naar de volgende tekst:
De signaalwoorden zijn dik gedrukt.

Azië

- 1 Je hebt vast wel eens gehoord van China of Japan. Maar weet je ook in welk deel van de wereld die landen liggen? We noemen dat deel van de wereld Azië.

In Azië liggen een heleboel landen. Zoals we al zeiden, liggen China en Japan in Azië. Maar ook India **en** Indonesië **en** Irak **en** Iran liggen in dat gedeelte van de wereld.

- 5 Maar Azië is heel groot, er liggen nog veel meer landen in. Meer dan de helft van alle mensen op de hele wereld woont in Azië. Je merkt dat Azië wel heel groot moet zijn. Er wonen dan ook veel verschillende soorten mensen. **Ten eerste** heb je in Azië landen waar bijna alleen maar gele mensen wonen. Dat zijn mensen die er ongeveer zo uitzien als de chinezen. **Ten tweede** zijn er landen met bijna alleen maar blanke mensen. En **als laatste** zijn er ook landen waar vooral bruine mensen leven. In dit deel van de wereld kun je dus eigenlijk alle soorten mensen tegenkomen.

Je hebt in dit stukje kunnen lezen over het werelddeel Azië. Het is een heel groot werelddeel, waarin verschillende soorten mensen wonen.

Beantwoord nu de volgende vragen. Let goed op de signaalwoorden!

6. Welke vier landen (behalve China en Japan) liggen in Azië?
Ze worden in de tekst achter elkaar opgesomd.

.....

.....

7. In Azië wonen verschillende soorten mensen.
Noem drie verschillende soorten mensen die je in Azië tegen kunt komen.

.....

.....

Het woordje **EN** kan dus ook een opsomming aangeven.
Ook kunnen **KOMMA'S** samen met het woordje **EN** of met het woordje **OOK** een opsomming aangeven. Ook woorden als **BOVENDIEN** en **VERDER** geven een opsomming aan.

Lees de volgende teksten en beantwoord de vragen na de tekst.

Buideldieren

Buideldieren zijn zoogdieren. Ze horen dus bij dezelfde groep als konijnen, tijgers, dolfijnen en apen. Maar binnen de zoogdieren nemen ze een heel aparte plek in. Als een buideldier geboren wordt, is hij erg klein. Zelfs de baby van een reuzenkangoeroe is zo klein als een tuinboon. **En** helemaal kaal, blind **en** doof. Maar **ook** met twee sterke armpjes **en** scherpe nagels. **Bovendien** hebben ze twee grote neusgaten. Ruiken en klimmen, dat is het enige wat zo'n babykangoeroe kan. Zo klimt het beestje zijn neus achterna, naar de geur van melk in de buidel. Als het beestje begint te zuigen, wordt de tepel in zijn mond dikker. Zo komt de baby aan de tepel vast te zitten. Pas na een maand of negen gaat hij de buidel voor het eerst uit. Maar zelfs als kleuter kruipt hij soms weer even terug.

(Uit: Roebers, 2001)

8. Er wordt een aantal kenmerken van een babykangoeroe opgesomd. Kun jij ze noemen? Let goed op de signaalwoorden.

.....

.....

.....

.....

Leenwoorden.

De woorden die via buitenlandse talen in het Nederlands zijn gekomen, noemen we leenwoorden. Veel woorden in het Nederlands komen uit het buitenland. Er zijn veel landen waar wij onze woorden vandaan halen.

Ten eerste bijvoorbeeld de woorden "majoor", "adjutant" en "gitaar". Dat zijn eigenlijk Italiaanse woorden.

Ten tweede zijn er ook veel woorden uit Duitsland gehaald. "Aanslag", "beantwoorden", "kotsen", "zwetsen", "lummel" en "eenzaam" zijn allemaal Duitse woorden.

Ten derde komen er veel woorden uit Frankrijk. "Fabrikant", "industrie", "ballet", "salon", en nog veel meer woorden uit het Frans worden nu door iedere Nederlander gebruikt.

Ten slotte worden er op dit moment heel veel woorden overgenomen uit het Engels. Dat komt doordat veel liedjes en films in het Engels zijn. Op televisie en op de radio, overal hoor je Engels. Daarom gebruiken we nu snel Engelse woorden. Denk maar aan "soap", "cake", "tunnel" en "goal".

(Uit: Siemensma, 1998)

9. Er wordt in deze tekst een opsomming gegeven van landen waar wij in Nederland leenwoorden vandaan hebben gehaald. Welke landen worden er opgesomd?

.....

.....

De signaalwoorden worden nu niet meer vet-gedrukt. Lees de teksten en beantwoord de vragen. Let zelf goed op de signaalwoorden.

Zoals hij gebekt is...

Sprookje voor de 5 mei-viering

Er was eens een meisje dat voornamelijk bestond uit edele motieven en nobele doelstellingen. Dat meisje moest voor school een opstel schrijven over het onderwerp 'Vrijheid van meningsuiting'. Ze schreef: Ik vind dat iedereen het recht heeft om te zeggen wat hij wil. Liegen is slecht.

Daarna wist ze niets meer. Ze beet op haar pen en zuchtte. Meneer zou het opstel te kort vinden, daarvan was ze zeker.

Gelukkig had ze een goede fee, die net op dat moment langskwam. 'Je ziet er toberig uit, mijn kind,' zei de fee. Het meisje vertelde wat haar probleem was. 'Als je wilt, zal ik je voor één dag een vogel maken,' zei de fee. 'Zou je dat willen?' De opstelmaakster zag het verband niet, maar het buitenkansje om een dag te kunnen vliegen, wilde ze zich niet laten ontglippen. Dan maar een onvoldoende.

'Wat voor vogel zou je willen zijn?'

Ten eerste lijkt een ooievaar me wel wat, dacht het meisje. Dan kan ik baby's rondbrengen, wat mij enig lijkt.

Ten tweede zou ik wel een duif willen zijn. Dan kan ik vrede brengen waar wordt gevochten en hoop waar hoop schaars is.

Ten derde zou ik ook wel een nachtegaal willen zijn. Zingen in de schemering, vanaf een takje van de jasmijn, met op het bankje daaronder twee mensen die elkaar zeggen hoeveel ze van elkaar houden.

'Wel?' zei de fee.

'Ik weet het niet,' zei het meisje. 'Ik vind het moeilijk om te kiezen.'

'Ik hou van opschieten,' zei de fee, die behalve goed ook kort aangebonden was. 'Als je zo treuzelt zal ik voor je kiezen. Ik maak een spotvogel van je.'

Terstond voelde het meisje hoe haar benen dun werden als rietstengels, hoe haar mond zich verscherpte tot een snavel, kortom, ze werd een vogel...

(Uit: Terlouw, 1992)

10. Het meisje maakt een opsomming van de vogels die ze wel zou willen zijn.
Welke vogels zijn dat?

.....

.....

.....

De renkoekoek.

De renkoekoek kan écht heel hard rennen. Wel 42 kilometer per uur! Zijn poten bewegen dan zo snel, dat je ze niet eens meer kunt zien. Het lijkt een grappige vogel, maar vergis je niet! Hij eet insecten, kleine vogels, zoogdieren en hagedissen. Bovendien eet hij af en toe een slang! Pittig ding dus. De meeste dieren doodt hij door er keihard overheen te rennen. Bij slangen doet hij het iets anders: hij loopt als een gek rondjes om de slang. Af en toe springt hij op de slang af en geeft hem een pik. Dat doet hij net zo lang tot de slang er helemaal suf van is. En dan slaat de renkoekoek toe. Gemeen hè? En die Roadrunner leek zo aardig in de tekenfilmpjes...

11. In deze tekst wordt een opsomming gegeven van alle dingen die de renkoekoek wel eens eet. Kun jij alles noemen wat er in de tekst wordt opgesomd?

.....

.....

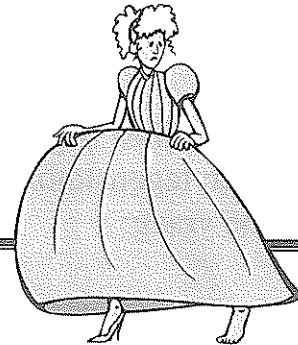
.....

Les 2

Let op: een tegenstelling!

We hebben in de vorige les geleerd wat signaalwoorden zijn.
Signaalwoorden kunnen een opsomming aangeven.
Maar er zijn nog meer soorten signaalwoorden.

In de volgende tekst staan ook signaalwoorden.
De signaalwoorden hebben we vet gedrukt.
Beantwoord de vragen na de tekst.
Let daarbij goed op de signaalwoorden.

Er was eens...

- 1 *Er was eens... Zo beginnen veel verhalen. Je weet vast wel welk soort verhalen ik dan bedoel. Het zijn de sprookjes.*
Wij vinden sprookjes vaak voor kleine kinderen. Dat is op zich niet zo gek. Want Roodkapje en Sneeuwwitje worden vaak aan kleine kinderen verteld. Maar sprookjes
5 *werden vroeger helemaal niet voor kleine kinderen geschreven. Het zijn verhalen die vroeger bij het haardvuur of in de kroeg werden verteld. Alleen toen de mensen die verhalen aan elkaar vertelden, liepen ze meestal niet goed af. Het waren heel enge verhalen. Tegenwoordig zijn het verhalen geworden die meestal wel goed aflopen. Maar er zijn nog een heleboel sprookjes die heel eng zijn. Deze verhalen zijn echt niet*
10 *voor kleine kinderen. Bijvoorbeeld het sprookje van 'Blauwbaard' of de 'verhalen uit duizend-en-één-nacht'. Dit zijn geen lieve sprookjes die altijd goed aflopen. Ze zijn heel erg spannend en griezelig.*
Dus als je nu eens iets anders wilt. Of als die lieve sprookjes je de keel uithangen. Dan moet je het eens proberen met een spannend sprookje. Dat is tenminste iets anders dan
15 *'het lelijke eendje' en 'Assepoester'. Of durf je dat soms niet?*

1. Er staat in de tekst (regel 3-4):
"Want roodkapje en sneeuwwitje worden vaak aan kleine kinderen verteld."
Werden sprookjes vroeger ook speciaal voor kleine kinderen geschreven?
.....
2. In regel 8 staat:
"Tegenwoordig zijn het verhalen geworden die meestal wel goed aflopen."
Zijn er alleen maar sprookjes met een goede afloop, of zijn er ook andere sprookjes?

.....

In de tekst op de vorige pagina staat twee keer het woordje **MAAR**. Dit is ook een signaalwoord.

*Het woordje **MAAR** is ook een signaalwoord. Het geeft aan dat er een tegenstelling komt in de tekst. Het kan een tegenstelling zijn in een zin. Maar het kan ook over een hele alinea gaan.*

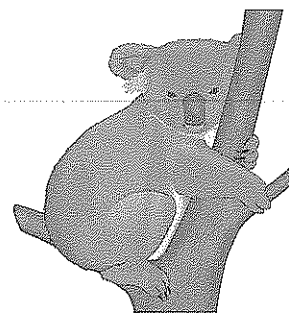
Kijk eens naar de volgende tekst. In de eerste alinea wordt geschreven over beren.

De tweede alinea begint met **MAAR**. Dan komt er in de tweede alinea iets dat een tegenstelling is van de eerste alinea. Lees de tekst en maak daarna de vraag:

Beren.

Er zijn verschillende soorten beren. Acht om precies te zijn. Zoals de ijsbeer en de panda. Als je beer hoort, dan denk je snel aan de bruine beer. Die heeft een dikke bruine vacht. Een beer staat - net als mensen - plat op zijn voeten. Als het zo uitkomt, loopt hij gerust een eindje rechtop, op twee voeten. Bruine beren vind je vooral in Rusland. Ook in Noord-Amerika en zelfs in Europa kun je ze tegenkomen.

Maar er zijn ook een heleboel nep-beren. Zoals bijvoorbeeld de koalabeer. Het is eigenlijk geen echte beer. Het is namelijk een buideldier. Ook de neusbeer is geen echte beer. De neusbeer is familie van de wasbeer (die dus ook geen echte beer is). Het is wel verwarrend, hè? Al die beren!

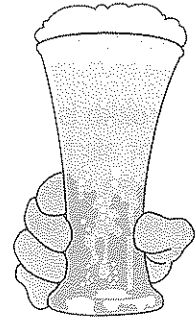
3. Wordt er in dit verhaaltje alleen iets over beren verteld?

.....

.....

*De woorden **MAAR** en **TOCH** zijn ook signaalwoorden. Deze woorden geven aan dat er een tegenstelling in de tekst komt. Er zijn nog meer signaalwoorden die aangeven dat er een tegenstelling in de tekst komt.*

Lees de volgende teksten en beantwoord de vragen:
Let goed op de signaalwoorden.

Koolzuurgas

- 1 Als je een nieuwe fles cola opendraait hoor je eerst psssssst...
Vanonder uit de fles komen allemaal kleine belletjes naar boven. Dat is koolzuurgas.

- Koolzuurgas wordt in de fabriek in de limonade gedaan. Dat zorgt voor die prikkelende smaak. Koolzuurgas zit dus in prik-limonade. Het zit ook in bier. Dat kun je goed zien als je
5 het inschenkt. Allemaal kleine belletjes stijgen op. Er komt zelfs een witte schuimkraag op het bier. Dat komt door het koolzuurgas.

- Maar het koolzuurgas zit ook in de lucht om ons heen. We noemen het dan geen koolzuurgas, maar kooldioxide (je zegt: kool-die-ok-sie-de). Dit hoor je ook wel eens op tv. Het gaat dan bijvoorbeeld over luchtvervuiling door fabrieken of het verkeer. Want als er
10 teveel kooldioxide in de lucht zit, is dat heel slecht voor mensen en dieren. Het gaat dan om hetzelfde gas als in de prik-limonade.

- In de lucht om ons heen zitten verschillende stoffen. Die noemen we gassen. Een van de belangrijkste gassen is zuurstof. We kunnen niet leven zonder zuurstof. In de lucht zit
15 **echter** ook een klein beetje kooldioxide. Als we lucht inademen, komt er dus een heel klein beetje kooldioxide mee naar binnen. Zo'n klein beetje is niet schadelijk voor je gezondheid. Alleen... je moet er niet teveel van binnen krijgen.

(Uit: Jansen, 1994)

4. In regel 13 staat dat we niet zonder zuurstof kunnen leven. Waarom wordt er dan in regel 14 een tegenstelling gebruikt (let goed op het signaalwoord)?

.....

.....

Marokko

Marokko is een groot land in het noordwesten van Afrika. Het is bijna 20 keer zo groot als Nederland. In Marokko wonen 26 miljoen mensen. Nederland heeft 16 miljoen inwoners. De Marokkaanse bevolking neemt snel toe. Dat komt door de grote gezinnen. Vier of vijf kinderen is heel gewoon. Veel Marokkanen wonen in steden.

In de steden zijn de leefomstandigheden beter dan op het platteland. De stadsmensen zijn meestal rijker en wonen in een goed huis. De meeste huizen hebben elektriciteit en stromend water. Vrijwel alle kinderen kunnen naar school. Voor zieke mensen zijn er dokters en ziekenhuizen.

Echter, op het platteland hebben de huizen geen elektriciteit en waterleiding. En ook niet ieder dorp heeft een school of ziekenhuis. In sommige streken van het land zorgt de droogte voor grote armoede. Veel arme boeren trekken daarom van het platteland naar de stad. Ze hopen daar een baan te vinden en hun gezin een beter leven te kunnen bieden. **Maar** dan gaan ze aan de rand van de stad wonen in een sloppenwijk. Dat is een wijk die bestaat uit kleine, vervallen of slechte woningen. De bewoners leven er vaak onder zeer slechte omstandigheden.

(Uit: Driesen, 1999)

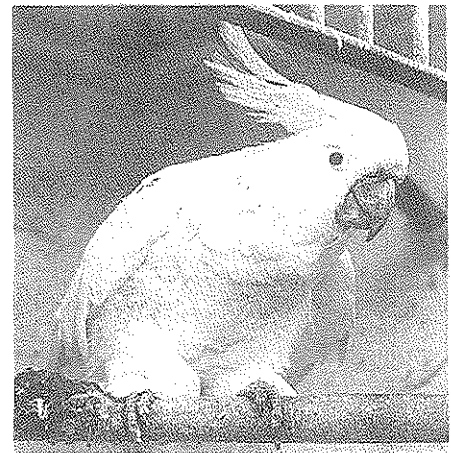
5. Zijn de leefomstandigheden op het platteland hetzelfde als in de stad of zijn ze het tegenovergestelde? Waar kun je dat aan zien?

.....

6. Als arme boeren het niet meer uithouden op het platteland, dan trekken ze naar de stad. Ze hopen daar een beter leven te kunnen beginnen. Lukt dat meestal ook? Waar kun je dat aan zien?

.....

.....

Kaketoe, familie van de papegaai.

- 1 De kaketoë hoort bij de familie van de papegaaien. Daar horen ook de gewone papegaaien bij, de parkieten en de ara's. Een ara is een heel grote papegaai uit Zuid-Amerika.

Papegaaien vind je overal op de wereld waar het warm is. Ze leven in Afrika, Amerika, Azië en Australië. De kaketoë komt alleen voor in Australië. En op Nieuw-Guinea, een groot eiland dichtbij Australië. En verder op wat kleine eilandjes daar in de buurt. Ze leven in grote groepen van soms wel duizend kaketoës.

- 5
- Alle kaketoës horen, net als de ara's, bij de grote papegaaien. Het allergrootste is de zwarte kaketoë. Hij kan wel 80 centimeter lang worden, als je zijn staart meerekent. Maar de meeste kaketoës zijn tussen de 30 en 40 centimeter. Dat is ongeveer net zo groot als een kraai.
- 10 Er zijn 17 soorten kaketoës. De mannetjes en de vrouwtjes zien er precies hetzelfde uit. De meeste kaketoës zijn licht van kleur, wit of roze. Er is echter ook een heel donkere kaketoë: de zwarte kaketoë. Een paar dingen hebben kaketoës allemaal: een grote, sterke, kromme snavel, een stem waarmee ze vreselijk kunnen krijsen en ... een kuifje op de kop.

(Uit: Duynstee, 1991)

7. Er staan twee tegenstellingen in deze tekst. Welke signaalwoorden worden daarvoor gebruikt?

.....

8. Er staan ook vijf opsommingen in deze tekst. In welke regels staan die opsommingen?

.....

.....

*Je hebt in de vorige teksten gezien, dat **ECHTER** ook een tegenstelling aangeeft. Er zijn nog meer signaalwoorden die een tegenstelling in een tekst aangeven. Een paar van die woorden zijn: **INTEGENDEEL** en **DAAR STAAT TEGENOVER**... Als je deze woorden tegenkomt in een tekst, dan komt er dus een tegenstelling.*

Lees de volgende teksten en beantwoord de vragen:

Kruip eens door de tuin...

- 1 Zet eens een zonnebril op je neus en kruip op handen en knieën door de kamer, of door de tuin. Nu zie je ongeveer hetzelfde als een hond. De wereld heeft weinig kleur en je ziet bijvoorbeeld niet meer
- 5 wat er op tafel ligt. **Daar staat tegenover** dat honden een heel goede neus hebben. Zo kunnen ze toch nog goed hun weg vinden.

Een hond herkent je aan je uiterlijk en aan je gedrag, maar vooral jouw geur zegt een hond wie je bent.

- 10 Vandaar dat een hond altijd even aan je snuffelt.

(Uit: Akker, 1996)

9. Honden hebben niet zulke goede ogen. Hoe kunnen ze dan toch heel goed de weg vinden?

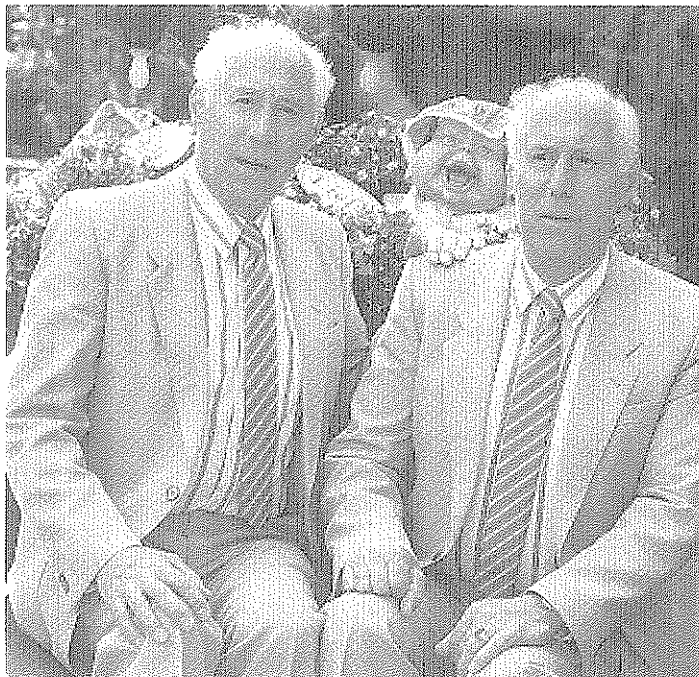
.....

.....

TWEELINGEN

- 1 Tweelingkinderen lijken soms veel op elkaar. Sommige tweelingen lijken zelfs zoveel op elkaar dat anderen moeite hebben om ze van elkaar te onderscheiden. Dat is niet altijd zo. **Integendeel**, soms lijken tweelingen helemaal niet op elkaar. Het kan zelfs zo zijn dat een
5 jongetje met bruin haar het tweelingbroertje is van een meisje met blond haar.

- Toch lijken de meeste tweelingen wel op elkaar. Soms lijken ze alleen qua uiterlijk op elkaar en soms hebben ze ook hetzelfde karakter. Sommige tweelingen gaan hetzelfde gekleed. Bij jonge kinderen is dat
10 vaak zo omdat de ouders dat leuk vinden. Maar veel tweelingen vinden het zelf ook erg leuk om op elkaar te lijken. Kijk maar naar de foto!!!

De heren Den Hartog gaan hun hele leven al hetzelfde gekleed.

(Uit: Duynstee, 1996)

10. In het begin van dit tekstje staat dat tweelingen veel op elkaar lijken. Is dat altijd zo?

.....

.....

11. De tweede alinea begint met "Toch...." (regel 7). Waarom wordt hier een tegenstelling gebruikt?

.....

.....

Let op: het signaalwoord kan een opsomming of een tegenstelling aangeven!!

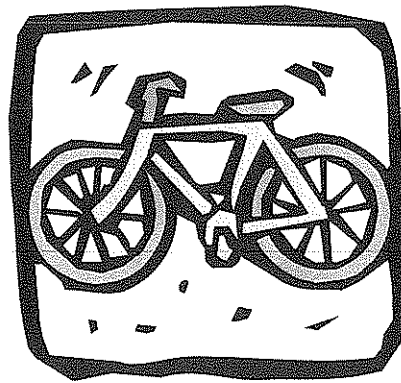
.....

Door het broeikaseffect verandert het klimaat op deze aarde. Eigenlijk wordt het steeds iets warmer. Misschien denk je nu wel, "ha, eindelijk lekker warm weer", maar

Het is namelijk zo dat door dat warme weer de ijskap steeds sneller smelt. En daardoor komt het water steeds hoger te staan. Straks komt heel Nederland nog onder water te staan!! Daar moeten we nu iets aan doen:

Ik vind dat iedereen die binnen 10 kilometer ergens naar toe moet, altijd met de fiets moet gaan. Of het nu regent of sneeuwt. Als iedereen, op de hele wereld dat doet, dan zou er al een heel stuk minder uitstoot van giftige stoffen zijn.

Sylvia

14. (regel 3)

Misschien denk je nu wel, "ha, eindelijk warm weer", maar

.....

Les 3

Let op: een oorzaak!

*We hebben gezien dat er verschillende soorten signaalwoorden zijn. Sommige signaalwoorden geven aan dat er een **opsomming** in de tekst komt:*

***TEN EERSTE, TEN TWEEDE, EN**, enzovoort.*

*Andere signaalwoorden geven aan dat er een **tegenstelling** wordt gegeven:*

***MAAR, TOCH, ECHTER**, enzovoort.*

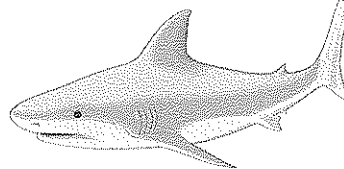
Er zijn nog meer verschillende soorten signaalwoorden.

In deze les komen signaalwoorden aan de orde.

Die geven aan dat er een reden of oorzaak wordt gegeven.

Lees het volgende tekstje:

Haaïen

- 1 Sommige haaien kunnen een gevaar vormen voor mensen. Rond 30 haaiensoorten, waaronder de zoetwaterhaai, de tijgerhaai en de mensenhaai, hebben wel eens mensen aangevallen. Sommige hebben zelfs zeilboten omgegooid. Grote vleesetende
- 5 haaien hebben sterke kaken en een aanval is vaak dodelijk. Maar haaien vallen zelden aan. Haaien houden niet van mensenvlees. Soms pakken ze per ongeluk een zwemmer, **omdat** ze bijvoorbeeld denken dat het een zeehond is. Je moet, als je per ongeluk in het water terecht komt, niet gaan schreeuwen, spartelen en
- 10 schoppen, want dan kan een haai denken dat er een school vissen zwemt.

(Uit: Llewellyn, 1999)

1. In regel 6 staat dat haaien niet van mensenvlees houden. Soms vallen ze per ongeluk een zwemmer aan. In regel 7-8 wordt daar een reden voor gegeven. Wat is die reden?

.....

*Het signaalwoord **OMDAT** geeft aan dat er een **reden of oorzaak** komt. Er zijn meer signaalwoorden die een oorzaak of reden aangeven.*

In de komende teksten komen een paar van deze signaalwoorden aan de orde.

*Dat zijn de signaalwoorden **WANT, DAAROM, DOORDAT**.*

Hoeveel

Weet jij hoeveel
ik van m'n moeder hou?
Ik weet het niet precies natuurlijk,
maar wél zo'n beetje:
een hele grote badkuip vol
en 't kan nog best iets meer zijn, weet je...
En weet je hoeveel
ik van m'n vader hou?
Ik weet het niet precies hoor
maar wél zo ongeveer:
álle sterretjes van de hemel,
maar misschien nog wel iets meer...
En weet je hoeveel
ik van m'n broertje hou?
Niks!
want ik heb helemaal geen broertje...

(Uit: Olthuis, 1983)

2. De schrijver van dit gedicht houdt niet van zijn broertje. Hij geeft daar ook een reden voor. Wat is die reden?

.....

.....

Ziek geweest

Arm Hansje is heel ziek geweest,
maar mocht vandaag beneden.
Hij zit in moeders grote stoel
gelukkig en tevreden

Zijn liefste beer heeft strikjes aan
en ook de poes – Minetje.
Omdat de baas weer beter is,
en niet meer in zijn bedje.

En naast hem staat een grote taart
die straks wordt aangesneden!
Want nu is Hansje weer gezond.
Hij kijkt naar alle kanten rond,
gelukkig en tevreden!

(Uit: Cramer, 2000)

3. Waarom hebben de beer en de poes strikjes aan?

.....

4. Waarom wordt de grote taart aangesneden. Wat is de reden daarvoor?

.....

.....

Een droevig verhaal

Dit is een droevig verhaal. Het is dus alleen voor kinderen die van droevige verhalen houden. En het is een kort verhaal. Het is dus alleen voor kinderen die van een droevig, kort verhaal houden. En het is een verhaal met veel zand. **Daarom** is het alleen voor kinderen die van een droevig, kort verhaal houden met veel zand erin.

Dit is het verhaal: er was eens een hondje. Het was zestien jaar en liep door de woestijn. Heel alleen. Zand, zand en nog eens zand. Ach jee, die arme hond liep mank, tong uit zijn bek en blaffen kon hij ook al niet meer. Het was een zielig hondje. Een hondje zonder naam.

Ineens zag hij een leeuw. "Hollen," dacht hij.

Maar ja, een hond van zestien jaar. Mank... alleen... Nou ja, je begrijpt het wel.

(Uit: Lintel, 1995)

5. Waarom is dit alleen een verhaal voor kinderen die van een droevig, kort verhaal met veel zand erin houden?

.....

.....

Lange mensen

Marieke is het langste meisje van de klas. Mensen die Marieke niet kennen, denken vaak dat ze al dertien is. Maar ze is pas tien.

Meestal vindt Marieke het wel prettig dat ze lang is. **Doordat** ze lange benen heeft, kan ze snel lopen. Van sporten houdt ze niet. Maar als ze een beetje haar best doet, is ze goed in de meeste balspelen. Bovendien is ze snel en kan ze hoog springen. Als het bijna sportdag is, vragen zelfs de kinderen uit andere klassen of ze in hun korfbalteam komt. **Want** Marieke kan heel goed bij de korf. Ze legt de bal er zó in.

(Uit: Jorissen, 1994)

6. Waarom kan Marieke zo snel lopen?

.....

7. Waarom wil iedereen dat Marieke in hun korfbalteam komt?

.....

Spellingregels

Er zijn niet altijd spellingregels geweest. Vroeger schreef iemand zoals hij sprak. Er ontstonden van een woord heel veel verschillende spelvormen. Dat kwam **omdat** ieder dialect een andere uitspraak had.

In de zestiende eeuw begonnen de Nederlanders over de spelling van hun taal na te denken. De mensen namen de bijbel als voorbeeld en ze gingen daarom de woorden schrijven zoals ze in de bijbel stonden. In de zeventiende eeuw probeerden geleerden spellingregels te maken. Maar die regels veranderden steeds.

Pas in 1804 kwamen de eerste vaste spellingregels. Intussen is er heel veel veranderd. Dat gebeurt eens in de zoveel tijd. **Want** anders zou het geschreven Nederlands te veel afwijken van het gesproken Nederlands. Dan schrijf je de woorden niet meer zoals je ze uitspreekt.

(Uit: Siemensma, 1998)

8. Wat is de reden dat er verschillende spelvormen van woorden ontstonden?

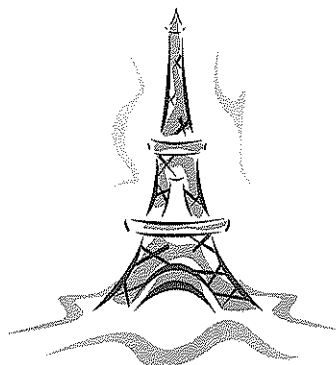
.....

9. Waarom worden eens in de zoveel tijd de spellingregels aangepast?

.....

.....

Hieronder staat nog een tekst met een signaalwoord. Beantwoord na het lezen van de tekst de vraag:

Parijs.

- 1 Parijs is de hoofdstad van Frankrijk. Het is een heel grote stad. Lange brede wegen leiden naar het centrum. In het centrum van Parijs staat de Eiffeltoren. Deze beroemde stalen toren werd door ingenieur Eiffel ontworpen voor de wereldtentoonstelling van 1889. De Eiffeltoren is 320 meter hoog. Vanaf
5 verschillende verdiepingen heb je een heel mooi uitzicht over de stad.

- Er zijn nog veel meer beroemde gebouwen in Parijs. Zo is er een heel mooi groot gebouw, de Notre Dame. Dit is een heel oude kathedraal. Ook is er het Centre Pompidou. Dat is juist een museum voor moderne kunst, en dus een heel modern gebouw. Verder is er nog de Arc de Triomphe. Deze enorme triomfboog werd
10 gebouwd ter ere van Napoleon. Hij staat op een plein waarop maar liefst twaalf wegen uitkomen. Parijs wordt ook wel de lichtstad genoemd. **Want** als je 's avonds door de stad rijdt, zie je een zee van lichtjes.

Parijs is een heel mooie stad. Het is zeker de moeite waard om er eens een paar dagen rond te lopen.

(Uit: Driesen, 1998)

10. Waarom wordt Parijs ook wel de lichtstad genoemd?

.....

*Je hebt nu verschillende signaalwoorden gezien die een **oorzaak** of **reden** aangeven. Hier zie je ze nog eens achter elkaar:
OMDAT, WANT, DAAROM, DOORDAT. Maar ook **DAARDOOR** en **ZODAT** zijn signaalwoorden van een oorzaak of een reden.*

Nu komt er een tekst met een paar van deze signaalwoorden. Kun jij de vragen beantwoorden? Let goed op de signalen!

De bever.

- 1 Bevers zijn grote knaagdieren. Dat zijn dieren met voorin de bek twee paar scherpe
knaagtanden. Achterin de bek zit een aantal kiezen om het voedsel fijn te malen. Bevers
zijn ook zoogdieren, **omdat** ze levende jongen krijgen. Een bever is een groot
"waterdier". Van zijn neus tot het puntje van zijn staart is hij 120 cm lang. Zijn staart
5 alleen al is ruim 30 centimeter lang. Bevers kunnen ook wel 30 kilo zwaar worden.

- Bevers hebben meestal een donkerbruine pels. Soms is de pels bijna zwart. Wat het
meest opvalt aan de bever is zijn staart, **want** deze is plat en ongeveer 30 cm lang en 15
cm breed. Hij ziet eruit als een roeispaan en is bedekt met schubben. Voor een bever is
de staart onmisbaar. Hij gebruikt hem als roer bij het zwemmen en als "stoel" om op te
10 zitten.

- De voorpoten van de bever lijken net handen. Elke poot heeft vijf vingers met lange
nagels. **Daardoor** kan de bever met deze voorpoten heel goed takken grijpen en hollen
graven. Zijn achterpoten zijn heel anders gebouwd. Ze zijn groter en breder dan de
voorpoten en hebben zwemvliezen tussen de tenen, **zodat** een bever zich uitstekend in
15 het water kan voortbewegen.

Het is een heel bijzonder dier, die bever. Nog lang niet al zijn bijzonderheden hebben we
in dit stukje kunnen vertellen. Wil je wel eens een bever zien? Dan moet je maar eens
gaan varen in de Biesbosch (of je gaat naar de dierentuin).

(Uit: Bruysters, 1992)

11. Waarom noemen we bevers zoogdieren (regel 3)?

.....

.....

12. De staart van de bever valt heel erg op. Waarom (zie regel 7)?

.....

.....

13. Wat is de reden waarom een bever heel goed takken kan grijpen en hollen kan graven (regel 12)?

.....

14. Waardoor kan een bever zich uitstekend in het water voortbewegen (regel 14)?

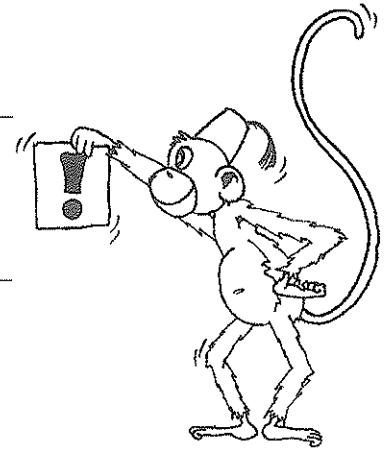
.....

.....

.....

Les 4

Let op: er wordt iets uitgelegd, of samengevat

In de vorige lessen zijn er drie verschillende soorten signaalwoorden behandeld. In deze les komen er nog twee soorten signaalwoorden bij. Let maar goed op!

Lees de volgende tekst en beantwoord de vraag na het lezen.
Let goed op het vetgedrukte signaalwoord.

Virus

- 1 Een virus is een kleine ziekteverwekker bij mensen, dieren en planten. Het dringt het lichaam binnen en vermenigvuldigt zich in de cellen. Cellen zijn de bouwstenen van je lichaam. Voor het voortbestaan van virussen zijn cellen onmisbaar. Een virus kan wel een tijdje door de
- 5 lucht blijven zweven of op een andere manier de tijd overbruggen. Maar hij kan zich alleen in een levende cel vermenigvuldigen.

- Er zijn veel ziekten die door virussen veroorzaakt worden. De meeste daarvan, zoals **bijvoorbeeld** verkoudheid, zijn onschuldige virusziekten. Een weekje snotteren en je bent weer de oude. Andere
- 10 virussen hebben wel ernstige gevolgen. De schade die **bijvoorbeeld** het poliovirus kan aanrichten, is onherstelbaar. Het kan iemand voor de rest van zijn leven verlammen.

(Uit: Duynstee, 1999)

1. Er wordt in deze tekst uitgelegd wat een onschuldig virus is en wat een schadelijk virus kan zijn. Kun jij van allebei een voorbeeld geven?

Een voorbeeld van een onschuldig virus:

.....

Een voorbeeld van een schadelijk virus:

.....

Het woord **BIJVOORBEELD** is ook een signaalwoord. Het geeft aan dat er iets **uitgelegd** gaat worden. Er zijn nog een paar signaalwoorden die dat aangeven.

Lees de volgende teksten. De signaalwoorden geven aan dat er iets wordt uitgelegd:

Overspannen.

- 1 Ieder mens en ieder kind heeft wel eens spanningen. Als je een belangrijke wedstrijd hebt, of je moet een spreekbeurt houden voor de klas. Maar het gaat niet goed als je altijd maar spanning hebt.

- 5 De vader van Heleen had een drukke baan. Om zijn opdrachten af te krijgen, moest hij keihard werken. Niet alleen overdag, maar ook 's avonds en op zaterdag. Het enige dat hij deed was werken. Hij had weinig tijd om te ontspannen. **Dat wil zeggen:** tot rust komen. Door het harde werken en de vele spanningen kreeg hij last van stress. Na een paar maanden raakte de vader van Heleen overspannen. Zijn geest kon
- 10 de spanningen niet meer aan en ging minder goed werken. Dat had vervelende gevolgen. Heleens vader kreeg problemen met nadenken en werd vergeetachtig. Hij ergerde zich overal aan. Als het even tegenzat, kreeg hij een huilbui. Soms zag hij het niet meer zitten. Het heeft wel een halfjaar geduurd voor hij weer beter was.

(Uit: Driessen, 1997)

2. Wat wordt er bedoeld met ontspannen (regel 7)?

.....

.....

Spanje, een koninkrijk.

- 1 Spanje is net als ons land een koninkrijk. Aan het hoofd staat koning Juan Carlos I. Zijn vrouw is koningin Sofia. Vóór koning Juan Carlos I heerste generaal Franco over het land. Franco was een dictator. **Met andere woorden**, Franco was iemand die het land met harde hand regeerde.
- 5 Franco was aan de macht gekomen na een bloedige burgeroorlog die duurde van 1936 tot 1939. Tijdens de dictatuur kon je niet openlijk kritiek op de regering hebben. Als je dat wel deed, kon je gevangen worden gezet en gemarteld. Na de dood van Franco in 1975 is dat veranderd. Toen kwam koning Juan Carlos I aan de macht.

(Uit: Telgenhof, 1997)

3. In regel 3 staat dat Franco een dictator was. Wat wordt daarmee bedoeld?

.....

.....

*Er zijn dus signalen die aangeven dat er iets **uitgelegd** gaat worden. Dat zijn de volgende signaalwoorden: **BIJVOORBEELD**, **DAT WIL ZEGGEN** en **MET ANDERE WOORDEN**.*

Als laatste is er nog één soort signaalwoord, dat we nog niet hebben genoemd.

Lees de volgende teksten en beantwoord de vragen:

Wat is een paddestoel?

- 1 Je weet dat een appel een vrucht met pitten is, die aan een boom groeit. Als de appel op de grond valt en wegrot, kunnen uit de pitten nieuwe appelbomen groeien. Een paddestoel is ook een plant met vruchten. De plant zelf groeit in de grond of in hout en bestaat uit een
- 5 heleboel draadjes. Samen vormen die witte draden de "zwamvlok". Uit zo'n zwamvlok, door geleerden *mycelium* genoemd, groeien op zeker ogenblik vruchten, die wij als "paddestoelen" kennen. Zij hebben allerlei kleuren en vormen. Een paddestoel is **dus** een verborgen levende plant met (meestal) zichtbare vruchtlichamen.

(Uit: Eerbeek, 1989)

4. Onderaan in dit tekstje wordt heel kort nog eens omschreven wat een paddestoel eigenlijk is. Wat is een paddestoel?

.....

.....

Hoor de wind waait...

Soms loop je door een steegje en ineens hoor je een heel onheilspellend geluid. Je krijgt er de rillingen van. Tot je merkt dat het de wind is. Hoe ontstaat wind nu eigenlijk?

Om de aarde zit een dikke laag lucht. Die laag noemen we dampkring. De aantrekkingskracht van de aarde zorgt ervoor dat de lucht niet zomaar in het heelal verdwijnt, maar onze planeet als een dikke deken blijft omringen. Die dikke deken van lucht is enorm zwaar. Hoe dikker de luchtlaag boven ons hoofd, hoe hoger de luchtdruk. Boven op een berg is de luchtdruk dan ook lager dan in een dal.

De luchtdruk wisselt. Dat komt door de zon. De zon verwarmt de lucht. Warme lucht is lichter dan koude lucht. Warme lucht stijgt op en stroomt weg. Dan ontstaat er een gebied met een lagere luchtdruk: een lagedrukgebied. Op andere plaatsen koelt de lucht weer af. Koude lucht is zwaarder en zakt naar beneden. Op zo'n plaats wordt de luchtdruk hoger. Er vormt zich een hogedrukgebied.

Het verschil in luchtdruk zet de lucht in beweging. Het begint te waaien. De lucht stroomt van een hogedruk- naar een lagedrukgebied. Hoe groter het verschil in luchtdruk tussen twee gebieden, hoe harder het waait.

Kortom: het begint te waaien doordat koude en warme lucht zich verplaatst.

(Uit: Mersbergen, 1997)

5. Onderaan in deze tekst wordt heel kort herhaald hoe wind ontstaat. Hoe wordt dat kort gezegd?

.....
.....

*Een signaalwoord kan ook aangeven dat er een **samenvatting** of **conclusie** wordt gegeven. Daar worden de signaalwoorden **DUS** en **KORTOM** voor gebruikt.
Ook kunnen de woorden **SAMENGEVAT** of **ALLES BIJ ELKAAR...** aangeven dat er een **samenvatting** of **conclusie** komt.*

Als in een tekst een samenvatting of conclusie wordt gegeven, dan is dat meestal heel belangrijk in de tekst. Je moet dan goed opletten!

Lees de volgende teksten en beantwoord de vragen.

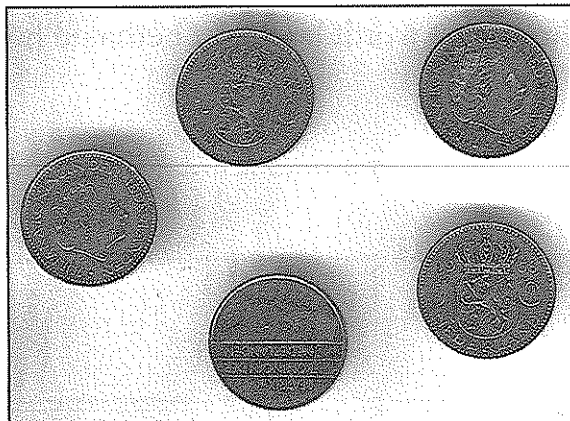
De gulden blijft bestaan.

Ook al kunnen we niet meer met de gulden betalen, toch blijft de gulden bestaan. Hoe dat kan? Nou lees maar:

Ten eerste kun je in Suriname en op de Nederlandse Antillen altijd met de gulden blijven betalen. Dit zijn twee landen hier heel ver vandaan. Suriname hoorde vroeger bij Nederland en de Nederlandse Antillen horen officieel nog bij Nederland. Daar gebruiken ze nog steeds de gulden.

Ten tweede blijft de gulden in onze taal bestaan. Er zijn namelijk zoveel uitdrukkingen en gezegdes over de gulden. Bijvoorbeeld: "op de markt is je gulden een daalder waard" (dit betekent dat op de markt alles goedkoper is). Zolang die uitdrukkingen en gezegdes nog gebruikt worden, bestaat de gulden eigenlijk nog een beetje.

Dus al zien we de gulden bijna niet meer, hij zal wel blijven bestaan. De gulden blijft voor ons een gulden waard!

6. In deze tekst wordt een conclusie gegeven. In welke alinea wordt deze conclusie gegeven?

.....

7. Wat is de conclusie in deze tekst?

.....

.....

Pijn

Heb je wel eens op je duim geslagen? Of ben je van je fiets gevallen. Dan weet je vast wel wat het is om pijn te voelen. Maar hoe werkt dat nu precies?

Voordat je de pijn echt voelt, gebeurt er een aantal dingen in je lichaam. In je huid zitten de uiteinden van zenuwen. Die zorgen ervoor dat we bijvoorbeeld warmte, kou én pijn kunnen voelen. In ons lichaam zitten duizenden zenuwen. Het zijn draadjes die op telefoondraden lijken. Ze kunnen boodschappen doorgeven aan de "telefooncentrale" van het lichaam: het centrale zenuwstelsel. Zo noemen we de hersenen en het ruggenmerg. Als een prikkel in het zenuwstelsel aankomt, merk je dat je iets voelt. Dan volgt er een pijlsnelle reactie: de zenuwen geven een "opdracht" aan bepaalde spieren, die dan in actie komen. **Bijvoorbeeld:** je brandt je aan een lucifer. De opdracht van je hersenen naar je spieren is dan: doe de lucifer weg en hou je vinger onder koud water.

Samengevat lijkt je zenuwstelsel net een telefooncentrale die via "telefoondraden" (je zenuwen) allerlei boodschappen door kan geven.

(Uit: Schreuder, 1997)

8. Van deze tekst wordt op het eind een heel korte samenvatting gegeven. Wat is die samenvatting?

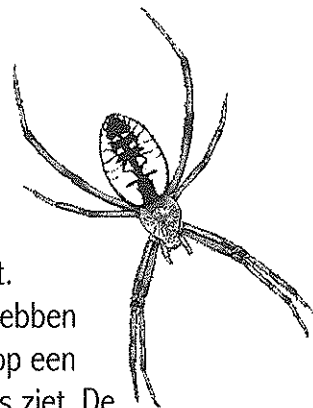
.....

.....

.....

.....

DE OGEN VAN JACHTSPINNEN.

- 1 Een spin heeft acht ogen waarmee hij zijn omgeving in de gaten houdt. Die acht ogen zijn niet allemaal hetzelfde. Jachtspinnen bijvoorbeeld hebben twee hoofdogen. De andere ogen zijn bij-ogen. Al die ogen lijken wel op een bewakingssysteem met videocamera's, zoals je dat in sommige winkels ziet.
- 5 bij-ogen kunnen niet bewegen en zitten twee aan twee verspreid over de kop. Ze kijken omhoog, naar opzij, naar voren of soms zelfs naar achteren. Sommige zijn om dichtbij te zien en andere voor veraf. We weten niet of de spin alle bij-ogen tegelijk gebruikt, of dat hij steeds overschakelt naar een ander paar ogen. De twee grote hoofdogen van jachtspinnen zitten vóór in de kop. Deze hoofdogen kunnen bewegen.
- 10 Kortom jachtspinnen kunnen de omgeving heel goed in de gaten houden met hun hoofdogen en bij-ogen, om te zien of er misschien een lekker hapje in de buurt komt.

(Uit: Akker, 1996)

9. De inhoud van deze tekst wordt heel in het kort nog herhaald in de laatste alinea. Welk signaalwoord wordt daarvoor gebruikt?

.....

.....

Les 5

Zelf de signalen zoeken!

We hebben in dit hoofdstuk een heleboel verschillende soorten signaalwoorden geleerd. Kun jij de signaalwoorden zelf ook herkennen? Dat gaan we in deze les oefenen.

In de volgende tekst worden twee tegenstellingen gegeven. Welke signaalwoorden worden daarvoor gebruikt?

Bevers in Nederland

Heel lang geleden, in het jaar 1825, voer een visser op de IJssel. Toen hij vlak bij zijn schuit een groot "waterdier" ontdekte, gaf hij het een dodelijke klap met de vaarboom. Deze visser wist niet dat hij de laatste in het wild levende bever van Nederland had doodgeslagen.

Vroeger kwamen bevers in heel Europa voor, ook in Nederland. Maar bijna overal werden ze uitgeroeid. Ze werden gedood om hun pels. Daarvan maakte men vilt om hoeden mee te bekleden. Ook voor bontkragen waren de beverpelzen heel geschikt.

Toch leven er tegenwoordig bevers in Nederland. Hoe dat kan? In Europa waren nog vier gebieden waar de bever nog wel in het wild in leven was gebleven. Vanuit deze gebieden zijn de laatste jaren bevers teruggebracht op de plaatsen waar ze vroeger ook voorkwamen. Zo werden ze ook weer teruggebracht naar Nederland. De beverfamilies worden heel goed in de gaten gehouden. Op het moment gaat het heel goed met de bever in Nederland.

(Uit: Bruysters, 1992)

1. De twee signaalwoorden voor de tegenstellingen zijn:.....

.....

In de nu volgende tekst staan een heleboel signaalwoorden. Er staan in ieder geval twee opsommingen en drie uitleggende signaalwoorden. Kun jij ze allemaal vinden?

Pijnen.

- 1 Er zijn twee verschillende soorten pijn. In deze tekst zullen we iets over deze verschillende soorten pijn vertellen.

- 5 Ten eerste bestaat er de acute pijn. Acute pijn begint heel plotseling en is vaak heftig. Je kunt meestal goed uitleggen waar de pijn zit. De dokter kan de oorzaak vaak snel vinden en je goed helpen. Je kunt bijvoorbeeld ineens heel erge pijn in je buik krijgen. Dat kan door een blinde darmontsteking komen. Dan moet je naar het ziekenhuis voor een operatie. De pijn die je voelt als je je ergens aan bezeert, is ook een acute pijn.

- 10 Ten tweede is er de chronische pijn. Chronische pijn is een pijn die lang duurt, of zelfs nooit meer overgaat. De oorzaak kan duidelijk zijn, maar soms wordt er helemaal geen oorzaak gevonden. Of de oorzaak van de pijn is genezen, terwijl de pijn blijft. Mensen met chronische pijn noemen we pijnpatiënten. Een voorbeeld van chronische pijn is hoofdpijn of rugpijn die steeds terugkomt. Chronische pijn is vaak moeilijker te behandelen dan acute pijn.

- 15 Om aan te geven wat voor een pijn we voelen, gebruiken we veel verschillende benamingen. Je kunt bijvoorbeeld scherpe, hevige, brandende, zeurende, stekende, irritante of kloppende pijn voelen. De pijn die je voelt als je je stoot, is kort en hevig. Het is een ander gevoel dan wanneer je kiespijn hebt. Die voelt vaak zeurend en kloppend.

(Uit: Schreuder, 1997)

2. Een opsomming in regel.....

Een opsomming in regel.....

Een uitleggend signaalwoord in regel.....

Een uitleggend signaalwoord in regel.....

Een uitleggend signaalwoord in regel.....

In het volgende gedicht wordt een opsomming, twee tegenstellingen, een conclusie, en een reden gegeven. Kun jij deze signaalwoorden allemaal vinden?

Ssstt!! Ssstt!!

De burgemeester van Bellemansluis
zat op een keer voor het raam van zijn huis
en ergerde zich, en maakte zich kwaad
en riep: Goeie help, wat een herrie op straat.
Getoeter, gerammel, gebrom en geronk,
geblaf en gezoem en geschreeuw en gebonk!
Maar nu is het uit! Het is helemaal uit!
En nu wens ik voortaan geen enkel geluid!
En wie nog het kleinste geluid durft te geven,
die gaat in 't gevang voor de rest van zijn leven.

Dus als je nu voortaan heel rustig wilt leven,
dan moet je je daar, naar dat stadje begeven,
maar als je er komt, daar in Bellemansluis,
doe alles heel zachtjes! Zo zacht als een muis!
Want als je daar hardop de weg durft te vragen,
dan word je direct in de boeien geslagen.

(Uit: Schmidt, 2000b)

3. Schrijf de signaalwoorden op die je in dit gedicht hebt gevonden.

.....

.....

.....

Welke signaalwoorden kom je tegen in de volgende teksten?
Schrijf dat in de regels onder de tekst.

Elektriciteit.

Elektriciteit is voor ons heel gewoon. Het is overal. Maar dat is niet altijd zo geweest. Tachtig jaar geleden hadden de mensen nog geen elektrische lampen, stofzuigers, broodroosters of radio's.

Tegenwoordig heeft ieder huis in Nederland stopcontacten. Je stopt de stekker van de stofzuiger erin en je kunt aan het werk. Het stopcontact is eigenlijk een bron. Een bron waaruit elektriciteit komt. Een stroombron, want elektriciteit noemen we ook wel stroom. De stroom, die wordt gemaakt in een elektriciteitscentrale, wordt door het elektriciteitsbedrijf naar het stopcontact gebracht. Door kabels boven of onder de grond gaat de stroom naar onze huizen.

(Uit: Stevens, 1995)

4. Schrijf de signaalwoorden op die je in deze tekst hebt gevonden.

.....

.....

.....

.....

Eskimo's

In de koudste gebieden op aarde kan bijna geen mens leven. Toch worden die gebieden bewoond. Een voorbeeld daarvan is de Eskimo. Lang geleden gingen zij in Canada, Alaska en Groenland wonen. Een stam Indianen, die in de buurt van de Eskimo's woonde, zag met verbazing dat deze mensen het vlees van zeehonden rauw opaten. Daarom noemden zij deze mensen Eskimo's. Dat betekent namelijk: eters van rauw vlees. De Eskimo's noemen zichzelf heel anders: Inoe-iets. Dat betekent: echte mensen.

De Inoe-iets woonden in een kuil met daar overheen een dak van hout, walvisbotten en een dikke laag turf. In zo'n hut waren ze goed beschermd tegen de kou. Maar om aan voedsel te komen, moesten ze op zeehondenjacht. Dan bleven ze soms dagenlang weg. Om te overnachten bouwden ze dan een iglo. Een hut van blokken ijs. Hier kon de koude wind niet doorheen.

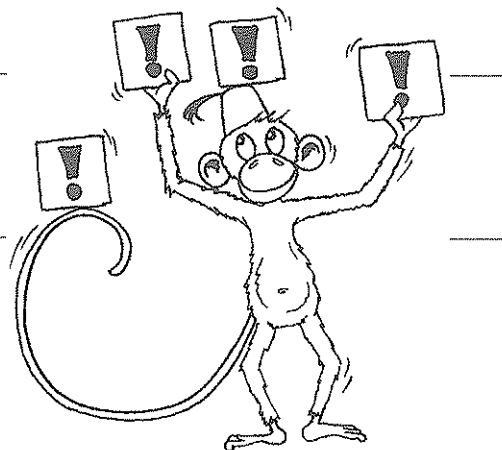
5. Schrijf de signaalwoorden op die je in deze tekst hebt gevonden.

.....

.....

.....

Les 6
Allemaal signalen!

*In dit hoofdstuk zijn we allerlei **SIGNAALWOORDEN** tegengekomen. Signaalwoorden geven aan dat er iets in de tekst gaat komen. Dat kan zijn een:*

- * opsomming*
- * tegenstelling*
- * oorzaak / reden*
- * uitleg*
- * conclusie / samenvatting*

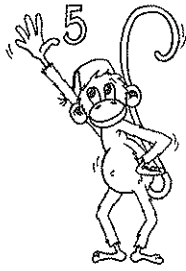
Als je een signaalwoord tegenkomt in een tekst, kun je al een beetje voorspellen wat er verder in de tekst gaat komen. Dit helpt je bij het begrijpen van zo'n tekst.

Lees de volgende teksten en beantwoord de vragen.

Let daarbij goed op de signaalwoorden.

Vergeet niet jezelf de vijf vragen voor het lezen te stellen.

De antwoorden op die vijf vragen hoeft je niet op te schrijven.

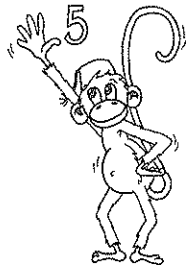

Jeuk op dat plekje

Het leven is lang niet altijd leuk:
nieuwsberichten en bange dromen
en dan ook nog een keertje jeuk
op een plekje waar je niet bij kunt komen.
Je draait en zwaait en wringt en wiebelt,
je ellebogen kraken ervan,
maar nog altijd jeukt en kriebelt
dat plekje waar je niet bijkomen kan.
Je draait je in kreuken en bochten
en vouwen,
het lijkt wel of er van binnen iets knapt.
Daarom dat zoveel mensen trouwen:
dan is er tenminste iemand die krabt.

(Uit: Silverstein, 2000)

1. De schrijver van dit gedicht somt drie dingen op die niet leuk zijn in het leven. Welke drie dingen noemt hij?
.....
.....
2. De schrijver geeft ook een reden waarom zoveel mensen trouwen. Wat is volgens hem de reden?
.....
.....
3. Er staat in dit gedicht nog een signaalwoord. In welke regel staat dat signaalwoord? En wat voor een soort signaalwoord is het?
.....
.....

Zieke nieren.

Elk mens heeft twee nieren. Een nier is een orgaan zo groot als een vuist. Je nieren maken je bloed weer schoon van alle afvalstoffen. De nieren zijn sterke organen. Ze werken dag en nacht. Ze kunnen echter ziek worden. Er zijn veel nierziekten. Niet alle nierziekten zijn even erg.

Ten eerste zijn er mensen die met maar één nier geboren worden. Als die ene nier gezond is, kun je daar goed mee leven.

Ten tweede wordt bij sommige mensen het vetweefsel om de nier minder. De nieren verliezen dan hun steun en gaan een beetje verschuiven. Dat noemt men een "wandelende nier".

Ten derde kan een nier ontstoken raken. Dan word je heel ziek, met hoge koorts. Gelukkig geneest dat meestal goed.

Ten vierde kan het ook gebeuren dat de nieren helemaal niet meer werken. Dan moet er meteen iets gedaan worden, anders ga je dood. Als je nieren niet meer kunnen werken, moet je aan een kunstnier. Of er wordt een nieuwe nier getransplanteerd.

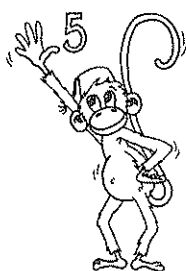
Als een nier vaak ziek is en niet meer herstelt, dan spreek je van een "chronische" nierziekte. De nieren kunnen dan hun werk niet meer goed doen. Ook dan moet iemand aan een kunstnier.

(Uit: Ransijn, 1997)

4. In deze tekst wordt een aantal nierziekten opgesomd. Welke signaalwoorden worden voor die opsomming gebruikt?

.....

.....

Unicef

- 1 In 1945 was de Tweede Wereldoorlog afgelopen. Vijf jaar lang was er geschoten en geplunderd. Veel steden en dorpen lagen in puin. Miljoenen Europese kinderen waren hun huis en hun familie kwijt. Ze liepen hongerig en doelloos rond. Veel kinderen waren uitgeput en ziek.
- 5 **Daarom** werd Unicef opgericht. Om deze slachtoffers te helpen. Unicef hoort bij de Verenigde Naties (VN). De Verenigde Naties zijn een verbond dat veel landen met elkaar sloten. De landen die lid zijn van de VN hebben elkaar beloofd om hard te werken aan vrede en veiligheid voor iedereen op aarde. Voor kinderen richtte de VN een aparte organisatie op: Unicef.
- 10 Tot rond 1950 bleef Unicef kinderen in Europa helpen. Na 1950 was dat niet meer nodig. Tenminste, niet in Europa. In Afrika, Azië, en Zuid-Amerika waren er veel kinderen die wel hulp konden gebruiken. **Daarom** werd Unicef niet opgeheven, maar bleven de medewerkers hetzelfde werk doen, alleen nu op andere plaatsen in de wereld.

(Uit: Evenblij, 1999)

5. In regel 5 staat: "Daarom werd Unicef opgericht". Waarom werd Unicef opgericht?

.....

6. Waarom werd Unicef niet opgeheven (regel 12)?

.....

7. In de laatste alinea wordt een opsomming gegeven. Welke opsomming?

.....

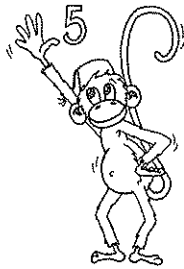
.....

Les 7

Nog eens oefenen

Alles wat we tot nu toe geleerd hebben, kan nu aan de orde komen. Lees de teksten en beantwoord de vragen. Stel jezelf ook de vijf vragen, voordat je begint met lezen!

Groter en groter...

- 1 Heb jij dat ook wel eens? Je trekt je broek aan en het lijkt wel of die in de was gekrompen is. Maar nee hoor... Je bent zelf een stukje groter. Het lijkt wel of je van de ene op de andere dag gegroeid bent. Groeien... Hoe gaat dat eigenlijk in zijn werk?

Cellen

- 5 Je lichaam bestaat uit honderden miljarden cellen. Een cel is het kleinste levende deel in je lichaam. Met het blote oog kun je zo'n cel niet zien. Daar heb je een microscoop voor nodig. We noemen de cellen ook wel de "bouwstenen" van je lichaam.

Botten

- 10 Niet alle cellen zien er precies hetzelfde uit. Ze hebben ook niet allemaal dezelfde taak. Je hebt verschillende soorten cellen. Bijvoorbeeld: beencellen, spiercellen en huidcellen. Botten zorgen voor de stevigheid van je lichaam, zodat je kan blijven staan. Botten zijn opgebouwd uit beencellen. Aan de uiteinden van de botten in je armen en benen zitten schijven. Ze heten groeischijven.

Groeien

- 15 Telkens als je groeit, wordt de groeischijf een stukje uitgerekt. Het uitgerekte stukje wordt hard en verandert dan in gewoon bot. Natuurlijk groeien al die andere soorten cellen ook. Het zou een mooie boel worden als alleen je botten groeiden en je maag en je spieren bijvoorbeeld niet. Maar gelukkig wordt de groei prachtig geregeld in je lichaam. In je hoofd zit de hypofyse (zeg: hie-poo-fie-ze). Dat is een kliertje aan de onderkant van je hersenen. De hypofyse regelt de groei van al die verschillende soorten cellen.
- 20

(Uit: Jorissen, 1994)

1. Hoeveel alinea's heeft deze tekst en hoeveel kopjes?

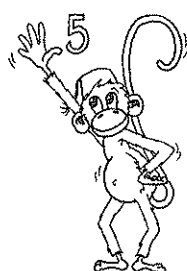
.....

2. Noem een paar verschillende soorten cellen.

.....

3. Wat is de hypofyse (regel 21)?

.....

Een cadeautje

Papa kocht voor mijn verjaardag
weer een bouwdoos voor mijn trein,
omdat hij dat zelf zo leuk vond -
ik had liever een konijn!

Als ik hem op zijn verjaardag
eens verwen met een konijn
omdat ik dat nou zo leuk vind -
zou hij daar dan blij mee zijn?

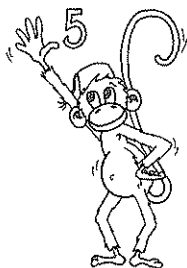
(Uit: Kuiper, 1993)

4. Waarom krijgt de schrijver van dit gedicht een bouwdoos voor zijn verjaardag?

.....

.....

5. Waarom wil de schrijver zijn vader een konijn geven?
Wat is het signaalwoord?

Epilepsie.

- 1 Epilepsie is een ziekte, waarbij af en toe je bewustzijn vermindert of zelfs helemaal verdwijnt. Je maakt dan wilde bewegingen. Het wordt ook wel 'vallende ziekte' genoemd.

- 5 Epilepsie heeft te maken met de hersenen. Er gaat daar dan even iets verkeerd. Om dat goed te kunnen begrijpen, moet je weten hoe de hersenen werken.

- De hersenen zijn ontzettend belangrijk. Ze zorgen ervoor dat een mens kan denken, ruiken, zien, voelen, ademen en bewegen. Ook bij moeilijke dingen, zoals sommen uitrekenen, een verhaal schrijven, autorijden of
- 10 vioolspelen gebruik je je hersenen.

- De hersenen bestaan uit miljarden zenuwcellen. Ze geven elkaar voortdurend seintjes door middel van zwakke elektrische stroompjes. Ze seinen ook naar de zenuwen. Dat zijn een soort draden die ook uit zenuwcellen bestaan. Ze verbinden de spieren en de zintuigen met de hersenen. Deze 'elektriciteits-
- 15 kabels' lopen door het hele lichaam. Zenuwen geven signalen door aan de hersenen en de spieren.

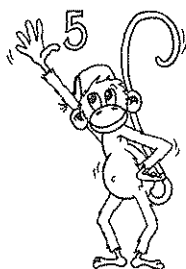
- Bij sommige mensen komen af en toe te veel zenuwcellen tegelijk in actie. Heel veel elektrische stroompjes worden dan op hetzelfde moment doorgegeven. Veel meer dan nodig is. Er ontstaat dan een soort storing. Het
- 20 gevolg is een epileptische aanval, ook wel insult genoemd. Gelukkig is zo'n storing maar tijdelijk. Een aanval duurt dan ook nooit erg lang. Meestal anderhalf tot twee minuten.

(Uit: Driesen, 1999b)

6. In deze tekst worden een heleboel dingen opgesomd, waar de hersenen van een mens voor zorgen. Noem zeven dingen uit de tekst, waar de hersenen voor zorgen.

7. Wat wordt bedoeld met 'elektriciteitskabels' (regel 14-15)?

8. Wat is een insult (regel 20)?

Honingbijen

- 1 De meeste bijen leven alleen. De vrouwtjes en mannetjes doen alles alleen. Deze bijen worden ook wel wilde bijen genoemd. Maar er zijn ook bijen die in een groep, een volk, bij elkaar leven. Bijvoorbeeld de
- 5 honingbij en de hommelm. Dat noemen we sociale bijen. Honingbijen horen eigenlijk niet in ons land thuis. Ze stammen waarschijnlijk af van een bijensoort uit Azië. Honingbijen leven in korven en kasten. Ze worden verzorgd door bijenhouders of imkers. Dat zijn mensen
- 10 die bijen houden voor de honing. In ons klimaat komt een zwerm honingbijen die de vrije natuur intrekt, meestal van de honger om. Je zou honingbijen 'tamme' bijen kunnen noemen. Het zijn gewoon een soort huisdieren.

(Uit: Huijzer, 2000)

9. In de eerste regels staat dat bijen alleen leven. Is dat altijd zo?

10. In regel 4 staat een signaalwoord, dat aangeeft dat er iets wordt uitgelegd. Welk signaalwoord is dat?